

Центр пам'ятокознавства Національної Академії наук України
і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури
Центр охорони та досліджень пам'яток археології
управління культури Полтавської облдержадміністрації
Комунальна установа «Історико-культурний заповідник «Більськ»
Полтавської обласної ради

ФЕНОМЕН БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА:

**збереження, дослідження та популяризація
найбільшої в Європі пам'ятки доби
раннього залізного віку**

*Збірник наукових праць та матеріалів
наукової конференції*

Київ
Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК
2012

УДК 902/904 (063) (477.53)
ББК 63.4 (4 УКР - 4 Пол. Сум)
Ф42

Друкується за рішенням Вченої Ради Центру пам'яткознавства Національної Академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (протокол № 6 від 12.06.2012 р.) і плану роботи Історико-культурного заповідника «Більськ» на 2012 р.

Редакційна колегія:

В.М. Вадімов, доктор архітектури, професор, академік Української Академії архітектури; **Г.Ю. Івакін**, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України; **І.І. Корост**; **І.М. Кулатова**; **В.Ю. Мурзін**, доктор історичних наук, професор; **С.А. Скорий**, доктор історичних наук, професор; **О.Б. Супруненко**, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України (*науковий і відповідальний редактор*); **О.М. Титова**, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України; **Г.І. Фасій**, начальник управління культури Полтавської обласної державної адміністрації; **Б.А. Шрамко**, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Рецензенти:

Д.Н. Козак, голова координаційної ради з наукових досліджень на Більському городищі, доктор історичних наук, професор; **Р.В. Терпиловський**, доктор історичних наук, професор.

При передруку та іншому використанні матеріалів збірника посилання на джерело обов'язкове.

Феномен Більського городища: збереження, дослідження та популяризація найбільшої в Європі пам'ятки доби раннього залізного віку [Текст]: зб. наук. праць та матер. наук. конф. / ред. кол.: В.М. Вадімов, Г.Ю. Івакін, С.А. Скорий; наук. і відп. ред. О.Б. Супруненко. – Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012. – 132 с., іл.

ISBN 978-966-8999-34-5

До уваги читача пропонуються статті, публікації та матеріали доповідей і повідомлень Всеукраїнської наукової конференції «Феномен Більського городища: збереження, дослідження та популяризація найбільшої в Європі пам'ятки доби раннього залізного віку» (сmt. Котельва Полтавської обл., 22-23 червня 2012 р.), яка присвячена вивченню унікального археологічного комплексу пам'яток Більського городища, збереженню об'єктів найдавнішої культурної спадщини Середнього Повороскля і проблемам туристичного використання старожитностей скіфської та середньовічної епох нового часу.

Для археологів, істориків, краєзнавців, працівників музеїв, широкого загалу шанувальників стародавньої історії Дніпровського Лівобережжя України.

УДК 902/904 (063) (477.53)

ББК 63.4 (4 УКР - 4 Пол. Сум)

- © Автори статей і матеріалів, 2012
- © Центр пам'яткознавства
НАН України і УТОПІК, 2012
- © ЦОДПА УК ПЮДА, 2012
- © ІКЗ «Більськ», 2012

ISBN 978-966-8999-40-6

© К.Ю. Пеляшенко
(м. Харків)

Ліпний посуд з курганних некрополів Більського городища

В околицях і на території Великого Більського городища відома значна кількість курганних груп. Найбільші з них — Скоробір (в ур. Скоробір, Осняги, Саранчеве поле) та Перещепине, менша кількість курганів знаходиться в могильниках в ур. Марченки, Блажки, Перемірки і в складі курганних некрополів А та Б. На сьогодні зусиллями археологів досліджено 113 поховань скіфського часу, що складає майже половину розкопаних поховальних пам'яток басейну Ворскли.

Серед здобутих під час розкопок археологічних матеріалів значною колекцією представлений саме ліпний посуд, що виявлений у 66 похованнях різних хронологічних груп. Загальна ж кількість форм, знайдених в цих комплексах — 122.

У поховальній обрядовості населення Більського городища використовувалася морфологічно та ж сама кераміка, що й у побуті. Виявлений у курганних могильниках посуд представлений, як правило, цілими або графічно реконструйованими формами, і нерідко походить з вузько датованих комплексів, що робить його цінним джерелом для типологічної характеристики, допомагає визначити час появи та побутування окремих типів, а також простежити зміни гончарної традиції в часі.

Для архаїчних комплексів (сер. VII - 2-ї пол. VI ст. до н.е.) відзначений найбільший відсоток поховань з посудом та його різноманітність. Характерними є набори гарного і столового посуду:

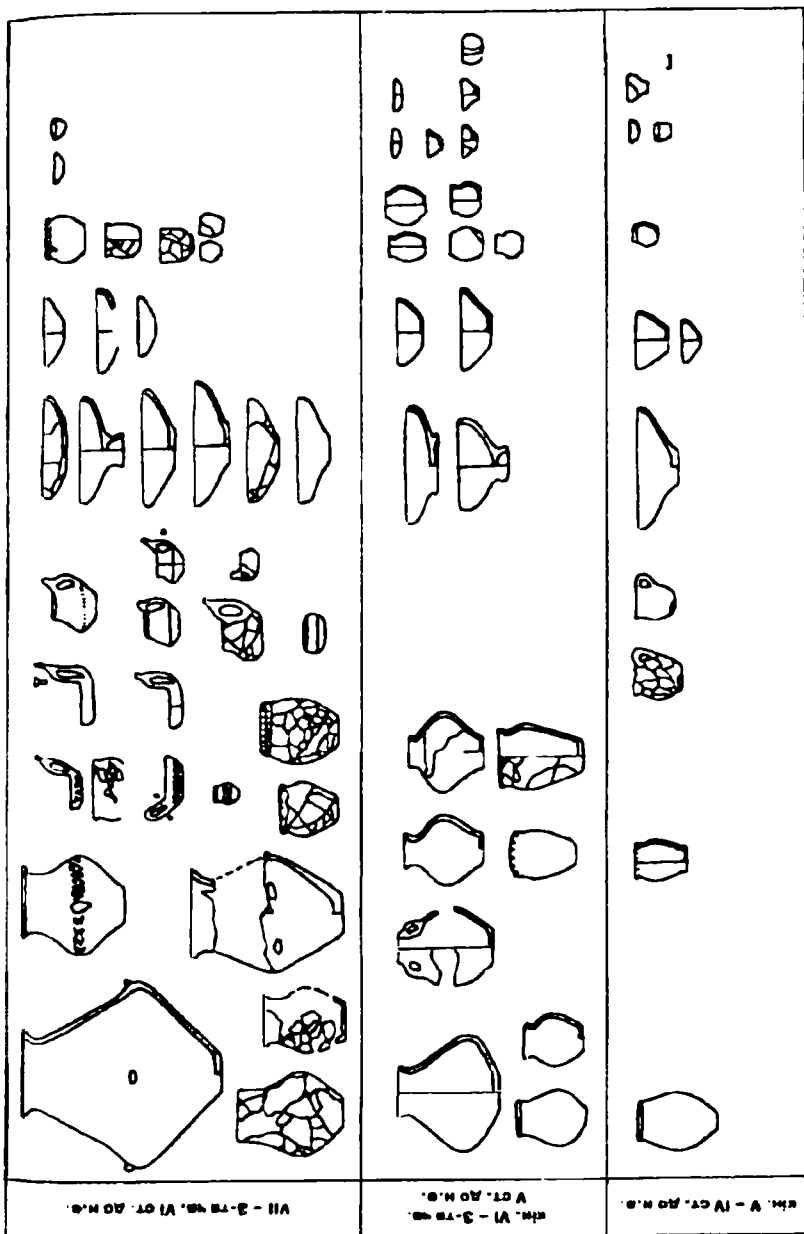

Рис. 1. Ліпний посуд з курганих некрополів Більського городища .

корчаги, черпаки, кубки, частина з яких прикрашена геометричним різьбленим орнаментом або пластичними наліпами. Значною кількістю репрезентовані миски, деякі з них мають високу ніжку-піддон. Поверхня столової і тарної кераміки добре залискована або щільно заглажена. Серед кухонного посуду відомо кілька горщиків, що прикрашені наскрізними проколами по краю, в поєднанні з пальцевими вдавненнями або наліпним пружком-валиком. Окрім того, в похованнях виявлені малі посудини, що повторюють форму великих горщиків і мисок.

Походження основних елементів гончарних традицій ранньоскіфського часу пов'язане з населенням Середнього Подніпров'я передскіфського часу. Значна частина типів ліпного посуду знаходить аналогії серед матеріалів Жаботинського поселення у Дніпровському лісостеповому Правобережжі та на селищах ворсклинської групи пам'яток в культурних відкладеннях жаботинського горизонту.

У середньоскіфський час (кін. VI - 2-га пол. V ст. до н.е.) відбуваються як кількісні, так і якісні зміни: знижується відсоток поховань з ліпним посудом, відживає традиція виготовлення ряду категорій столової і тарної кераміки: черпаків, кубків, корчаг з біконічним та округло-біконічним тулубом, водночас — зникає різьблений геометричний орнамент. Натомість з'являються інші категорії ліпного посуду: глеки великих і середніх розмірів з ручками та без них. Продовжують використовуватися горщики, миски і малі посудини. В якоїсь мірі, зменшення кількості поховань з ліпним посудом компенсується застосуванням у поховальній практиці античного імпорту.

В кін. V - IV ст. до н.е. передусім відзначаються зміни кількісного характеру. Не переривається тенденція зменшення загальної кількості поховань з ліпним посудом, при тому, що відсоток античної кераміки в цей період, у порівнянні з попереднім, залишається відносно однаковим. Поряд зі вже відомими формами, у комплексах пізньоскіфського часу з'являються кухлі.

Керамічні матеріали з некрополів Більського городища є важливим джерелом з вивчення питань сакрально-обрядової ролі ліп-

ного посуду в поховальній обрядовості населення скіфського часу. Простежені певні відмінності, пов'язані зі статевим показником: малий відсоток комплексів з керамікою в похованнях чоловіків, їх видова і кількісна обмеженість (в основному, кухонний та тарний); значна частка комплексів з ліпним посудом в жіночих похованнях, що часто представлені цілими наборами різних за категоріями форм.

Вивчення окремих особливостей розміщення інвентарю в поховальному просторі дозволяє стверджувати, що посуд залишався поряд з небіжчиком не тільки в якості ємності для напутньої їжі або рідини, а й з інших — ідеологічних міркувань. Так, відомі випадки вміщення посуду догори дном або один в одному. Саме серед матеріалів розкопок Більських курганів відома найбільша кількість випадків покладення кераміки на дерев'яному накатнику над могилою.

Отже, колекція ліпного посуду, що походить з курганних груп округи Більського городища, відображає загальні тенденції розвитку гончарних традицій та є важливим джерелом для вивчення деяких ідеологічних сторін життя населення скіфського часу басейну Ворскли.